

Олена Скопова

АНАРХО-СИНДИКАЛІСТСЬКИЙ РУХ ЯК ФАКТОР РАДИКАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ІСПАНІЇ (1918-1923)

Стаття присвячена дослідженню іспанського анархо-синдикалізму та його впливу на суспільно-політичне життя країни, який полягав у радикалізації внутрішньополітичного становища, розвитку страйкового руху в міських та сільських регіонах Іспанії.

Ключові слова: Іспанія, анархо-синдикалізм, робітничий рух, тероризм, криза конституційно-монархічного ладу.

Перша світова війна позначилася на історичній долі багатьох європейських народів, спричинивши стрімку радикалізацію суспільно-політичного життя. Особливої гостроти ця проблема набула в Іспанії, яка в першій чверті ХХ ст. переживала конституційно-монархічну кризу. В Іспанії, яка дотримувалася нейтралітету у війні, відбувалося швидке зростання чисельності робітників у промисловості та аграрному секторі. Відсутність соціального захисту з боку держави та злиденність спонукали їх до боротьби за кращі умови життя, що проявилась у розвитку робітничого та селянського страйкового руху.

Аналіз історіографії засвідчує, що наявні історичні праці не дають цілісної картини щодо суспільно-політичної ролі анархо-синдикалістського руху в Іспанії. Ця проблематика досі не виступала об'єктом комплексного вивчення в українській та російській історичній науці, а розглядалася в контексті вивчення актуальних питань розвитку Іспанії в ХХ ст. у працях О.Іваницької, Г. Волкової, А. Дементьєва [14, 17]. Дослідженням окремих аспектів розвитку та діяльності іспанського анархо-синдикалізму займаються західні іспаністи В. Бернекер, К. Еалам, А. Шуберт, Ф. Ромеро Сальвадо, Ф. Кобо Ромеро, Е. Гонсалес Галлеха [1, 3, 10, 2, 6-8, 4].

Метою статті є висвітлення регіональних особливостей анархо-синдикалістського руху в Іспанії першої чверті ХХ ст. та з'ясування його впливу на радикалізацію внутрішньополітичного становища, встановлення військово-монархічної диктатури та руйнацію конституційно-монархічного ладу.

У першій чверті ХХ ст. Іспанія була відсталою в економічному плані країною з низкою кризових тенденцій у соціально-політичному розвитку, найвиразнішою з яких стала суттєва соціальна диференціація іспанської спільноти на привілейовану групу дворянства та олігархії і численний прошарок пауперизованого робітництва та безземельного селянства. Це створювало умови для перманентного соціального протистояння. Перша світова війна спричинила підвищення рівня соціальної конфліктності в Іспанії, що проявилось у масовому страйковому русі та наростанні революційної загрози. Провідна роль у цих процесах належить саме анархо-синдикалістському рухові, який мобілізував переважну частину іспанського робітництва та селянства. Страйковий рух в Іспанії досяг небаченого розмаху, а період з 1917 р. по 1921 р. в іспанській історії навіть дістав назву «більшовицького трьохліття». Це, значною мірою, був результат впливу анархістської пропаганди та міфів російської революції [8, с. 16].

Зауважимо, що в Іспанії зв'язок робітничого руху з анархізмом був міцнішим, ніж в інших європейських країнах. Це зумовлювалось низкою причин: індивідуалізмом іспанців, низьким освітнім рівнем населення, слабким розвитком капіталізму, перевагою дрібних та середніх підприємств, утворенням класу вільнонайманих робітників, пауперизацією іспанського пролетаріату, зменшенням втручання держави у відносини між робітниками та підприємцями, впливом політичної пропаганди. Важливим був і той факт, що в Іспанії не існувало ефективного соціального законодавства. Центрами іспанського анархо-синдикалізму стали промислово розвинені регіони Барселона, Сарагоса і Севілья та аграрна Андалусія [16, с. 4-5; 3, с. 94-95; 1, с. 147].

Синдикалістський рух, який проголошував свою незалежність від усіх політичних партій та ідеологій, вперше виник у Франції на початку ХХ ст. і стрімко поширився по всій Європі, досягнувши найбільшого розмаху саме в Іспанії. Синдикат являв собою профспілку, інструмент для

безпосереднього відстоювання робітниками своїх інтересів. В Іспанії ж синдикати сприймалися ще й як засіб революційної боротьби. Для координації їх діяльності у 1911 р. була утворена Національна конфедерація праці (Confederación Nacional del Trabajo – CNT) – НКП, в програму якої були закладені радикальні вимоги: ліквідація інституту держави, підготовка та проведення всезагального революційного страйку, відмова від політичних методів діяльності та участі у виборах. На практиці ж діяльність НКП зводилася до «соціального виховання» робітників, антимонархічної пропаганди і організації локальних страйків. В умовах підвищення рівня соціальної конфліктності, росту напруженості в суспільстві і втрати довіри іспанців до політичних та державних інституцій кількість членів НКП стрімко зростала. Так, якщо в 1916 р. вона нараховувала 40 тис. учасників, то в 1919 р. – уже понад 1 млн. членів, об'єднавши у своїх лавах близько половини іспанських робітників [13, с. 21-22; 12, с. 51; 17, с. 90; 9, с. 343; 10, с. 130].

Зазначимо, що іспанський анархо-синдикалізм не був завершеною політичною теорією, а радше – методом робітничої боротьби за покращення умов життя. Так, на анархо-синдикалістському конгресі в Кордобі 27 жовтня 1918 р. лідерами руху з метою узгодження діяльності була розроблена програма-мінімум, що передбачала встановлення 8-годинного робочого дня, підвищення заробітної плати, відміну підрядних робіт [1, с. 148; 6, с. 153].

Засобом для досягнення «соціальної справедливості» іспанські анархо-синдикалісти обрали популярну в першій чверті ХХ ст. тактику «прямої дії», яка включала в себе широкий спектр заходів: саботаж, бойкот, обструкціонізм, страйки та політичні вбивства. Починаючи із 1916 р. під егідою анархістів розпочалось утворення так званих «груп дії», які формувались переважно з молодих мігрантів з різних регіонів Іспанії. Вони в основному займалися політичними вбивствами, які аргументували як помсту за репресії проти лідерів руху та арешти страйкуючих робітників. Так, в Каталонії найбільш активно діяла утворена в 1922 р. група дії «Солідарні» («Los Solidarios»), до якої входили Б. Дурруті, Х. Гарсія Олівер та Ф. Аскасо. Лише за півроку – з грудня 1922 р. по травень 1923 р. – в Барселоні у результаті анархістського терору 76 людей було поранено і 34 убито, серед них: шеф поліції, губернатор, міністр Едуардо Дато. Анархісти здійснили навіть декілька невдалих замахів на короля Альфонса XIII [11, с. 98; 4, с. 96-97].

Подібна практика вкрай дестабілізувала внутрішньополітичне становище в країні та негативно позначилася на діяльності самої НКП. Протягом 1918-1920 рр. держава санкціонувала низку арештів і каральних акцій проти терористів. Втім вони торкнулись передусім поміркованих діячів НКП, а не надійно законспірованих анархістських активістів. У результаті з 1922 р. саме революційне крило анархістів домінувало в конфедерації. Найвідоміші його представники – А. Нін, А. Пестанья та Х. Маурін, який очолював організацію із 1921 р. і розробив власну концепцію іспанської революції, засновану на ідеї «колективного насильства» [1, с. 176; 3, с. 104, 106].

За даними іспанського Інституту соціальних реформ, протягом 1917-1920 рр. в Іспанії відбулися 1 664 страйки за участю 317 тис. робітників, причому 80 % їх завершилися частковим чи повним задоволенням вимог страйкуючих. Так, в березні 1919 р. відбувся всезагальний страйк в Каталонії. Уряд А. Романонеса змушений був прийняти закон про запровадження 8-годинного робочого дня, встановлення страхування та пенсій для робітників, допомоги по безробіттю. Проте ці положення не були втілені в життя, що спонукало робітників до продовження страйкової боротьби. 25 березня 1919 р. уряд вкотре оголосив у Барселоні військовий стан, увівши в місто війська. Було арештовано понад 6 тис. учасників страйку. Крім того, до вересня 1919 р. було призупинено дію конституційних гарантій по всій Іспанії [12, с. 67-72; 9, с. 384].

«Більшовицьке трьохліття» в Іспанії також характеризувалося політичною активізацією іспанського селянства. Зазначимо, що проблема селянського руху в Іспанії першої третини ХХ ст. недостатньо висвітлена в історіографії, бо традиційно більше уваги приділялось вивченню робітничого руху в іспанських містах. Економічне піднесення в період Першої світової війни спричинило стрімке збільшення чисельності найманих робітників у аграрному секторі. Незважаючи на застійні явища в сільському господарстві та загальне зубожіння народу, іспанські уряди не спромоглися розробити і реалізувати життєво необхідний пакет соціально-економічних реформ. Звідси, політичні сили лівого штибу розгорнули широку антимонархічну агітацію в іспанському селі, намагаючись політично мобілізувати селянство. В Іспанії виникла ціла мережа селянських асоціацій як місцевого, так і регіонального значення. У 1926 р. понад 776 тис. селян (це п'ята частина від їх загальної кількості) були учасниками різних асоціацій [5, с. 103-104].

Найбільшою популярністю серед іспанського селянства користувалися профспілки, створені анархо-синдикалістами. З їх ініціативи ще у 1913 була створена Національна федерація сіль-

ськогосподарських робітників Іспанії (Federación Nacional de Obreros Agricultores de España). Її завданням була боротьба за зменшення тривалості робочого дня, збільшення оплати праці, запровадження страхування праці, охорону праці жінок, заборону дитячої праці. Кінцевою метою проголошувалось створення нового суспільного ладу шляхом загального революційного страйку. Завдяки активній пропагандистській роботі кількість селян-учасників анархо-синдикалістських організацій стрімко зростала, досягнувши у 1920 р. 340 тисяч. Для порівняння, католицькі аграрні синдикати у 1926 р. нараховували 175 тисяч учасників [12, с. 77; 2, с. 128-129; 10, с. 87-88].

В Кордобі в жовтні 1918 р. відбувся спільний конгрес анархо-синдикалістів та республіканців з різних провінцій Іспанії, на якому було домовлено про організацію спільних селянських страйків. Починаючи з 1918 р. хвиля селянських протестів охопила практично всі південні провінції Іспанії. Найбільшого розмаху селянський рух досяг в Андалусії. В її чотирьох провінціях – Кордобі, Гранаді, Хаєні і Малазі – у 1918 р. було зареєстровано 210, у 1919 р. – 337, а в 1920 р. – 216 селянських страйків. Це відбувалося в період так званого «більшовицького трьохліття». Для порівняння, в 1917 р. в Андалусії зафіксовано всього 21 селянський виступ, а в 1922 р. – 25 виступів [5, с. 119, 129; 2, с. 132; 6, с. 184].

Зауважимо, що селянські виступи, на відміну від робітничих страйків, рідко були результативними через свою неорганізованість. Селяни у відчаї часто вдавались до необдуманого насильства та мародерства, палили посіви, крали зерно та худобу, на що підприємці відповідали арештами та створенням власних найманих озброєних загонів – так званих соматен (somatén). В першій чверті ХХ ст. відповіддю держави на селянські протести були два заходи – насильне їх придушення і організація муніципалітетами громадських робіт. Так, у відповідь на проведений в травні 1919 р. всезагальний страйк під керівництвом анархо-синдикалістів у Кордобі уряд ввів у провінції військовий стан і на вимоги підприємців направив у Андалусію 20 тис. військ Цивільної гвардії на чолі з генералом М. де ла Баррерою [2, с. 132-133; 2, с. 139; 10, с. 179].

Стрімка радикалізація суспільного життя, піднесення робітничого руху, ріст сепаратизму у поєднанні з некомпетентністю і нерішучістю владних інституцій спровокували політичний колапс, що проявився у перманентних урядових кризах та падінні авторитету корони. Підвищення рівня конфліктності, напруженості в суспільстві демонструвало неспроможність монархічних урядів проводити гнучку соціальну політику, здійснити демократичні реформи в інтересах широких верств населення та адаптувати тодішній конституційно-монархічний режим до нових історичних реалій. Серед консервативних кіл політичної еліти Іспанії, занепокоєних небувалим розмахом страйкового руху та тероризму, озвучувались ідеї про встановлення режиму «твердої руки», підсилені історично притаманними іспанському суспільству авторитарними тенденціями. Тому в 1923 р. при підтримці військових кіл і з мовчазної згоди короля Альфонсо XIII в Іспанії була встановлена військово-монархічна диктатура генерала Мігеля Прімо де Рівери.

Пріморіверістський режим вдався до радикальних заходів задля стабілізації внутрішньополітичної ситуації: було успішно проведено низку антитерористичних операцій, мілітаризовано державні інституції, заборонено діяльність більшості політичних партій та рухів. НКП змушена була оголосити про саморозпуск, втративши до 1924 року три чверті своїх членів і більшість прихильників. На політичну арену Іспанії анархо-синдикалістський рух повернувся лише після падіння монархії і встановлення республіки у 1931 р. [12, с. 108; 17, с. 36].

Таким чином, анархо-синдикалістський рух в Іспанії був основним фактором дестабілізації внутрішньополітичного становища в країні, спричинивши радикалізацію суспільства та зростання рівня соціальної конфліктності. Репресивна політика іспанських урядів лише загострила ситуацію, призвівши до зростання впливу військових кіл у суспільстві та їхнього втручання у політичні справи. Сукупність вищезгаданих факторів призвела до падіння авторитету корони та встановлення військово-монархічної диктатури М. Прімо де Рівери.

Список використаних джерел та літератури:

1. Bernecker W. L. «Acción directa» y violencia en el anarquismo español // Ayer. – 1994. – № 13. – Pp. 147-188.
2. Cobo Romero F. «The Red Dawn» of the Andalusian Countryside: Peasant Protest during the «Bolshevik Triennium», 1918–20 // The agony of spanish liberalism: From revolution to dictatorship, 1913-1923 / Ed. by F. J. Romero Salvado and A. Smith. – New York: Palgrave Macmillan, 2010. – Pp. 121-144.
3. Ealham C. An Impossible Unity: Revolution, Reform and Counter-Revolution and the Spanish Left, 1917–23 // The agony of Spanish liberalism: From revolution to dictatorship, 1913-1923 / Ed. by F. J. Romero Salvado and A. Smith. – New York: Palgrave Macmillan, 2010. – Pp. 92-120.

4. González Calleja E. La razón de la fuerza. Una perspectiva de la violencia política en la España de la Restauración // *Ayer*. – 1994. – № 13. – Pp. 85-113.
5. Pomés J. Sindicalismo rural republicano en la España de la Restauración // *Ayer*. – 2000. – № 39. – Pp. 103-133.
6. Romero Salvadó F. J. Spain 1914-1918: Between war and Revolution. – London: Routledge, 2002. – 237 p.
7. Romero Salvadó F. J. «Si Vis Pacem Para Bellum»: The Catalan Employers' Dirty War, 1919–23 // *The agony of spanish liberalism: From revolution to dictatorship, 1913-1923* / Ed. by F. J. Romero Salvado and A. Smith. – New York: Palgrave Macmillan, 2010. – Pp. 175-201.
8. Romero Salvadó F. J., Smith A. The Agony of Spanish Liberalism and the Origins of Dictatorship: A European Framework // *The agony of spanish liberalism: From revolution to dictatorship, 1913-1923* / Ed. by F. J. Romero Salvado and A. Smith. – New York: Palgrave Macmillan, 2010. – Pp. 1-31.
9. Sánchez Jiménez J. La España Contemporánea (1875 -1931) – Madrid, 1991. – 470 p.
10. Shubert A. A Social History of Modern Spain. – London; New York: Routledge, 2005. – 295 p.
11. Галан Х. М. Крушение монархии в Испании (1917-1931 гг.) – М.: Изд-во социально-экономической литературы, 1959. – 134 с.
12. Гарсиа Х. Испания XX века. – М.: Мысль, 1967. – 486 с.
13. Дамье В. Исторические судьбы анархо-синдикализма в Европе // *Новая и новейшая история*. – 2005. – № 5. – С. 21-37.
14. Іваницька О. Новітня історія Іспанії в життєписях королів. Альфонсо XIII – король парадоксів. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 232 с.
15. Коваль Б. Этика анархизма // *Новая и новейшая история*. – 1990. – № 5. – С. 53-66.
16. Лобок Д., Морозов В. Профсоюзное движение. История, теория, практика. – С.-П., 2007. – 244 с.
17. Политическая история Испании XX века: учебное пособие. / Г. И. Волкова, А. В. Дементьев. – М.: Высшая школа, 2005. – 191 с.

Стаття надійшла до редколегії 20.02.2015.

Елена Скопова

Anarcho-sindicalistское движение как фактор радикализации внутриполитической ситуации в Испании (1918-1923)

Статья посвящена исследованию испанского анархо-синдикализма и его влияния на общественно-политическую жизнь страны, которое заключалось в радикализации внутриполитического положения, развитии забастовочного движения в городских и сельских регионах Испании.

Ключевые слова: *Испания, анархо-синдикализм, рабочее движение, терроризм, кризис конституционно-монархического строя.*

Olena Scopova

Anarcho-syndicalist movement as a factor of radicalization political situation in Spain (1918-1923)

The article covers a study of Spanish anarcho-syndicalism and its influence on the country's social and political transformation, which consisted in the radicalization of the political life, development of the strike movement in urban and rural Spain. Strengthening of the opposition, radicalization and militarization of public life after First World War revealed the inefficiency of the constitutional system and facilitated the intervention of the army in politics. Complicating the situation is typical for the time of the Spanish reality of socio-economic problems. This finally discredited the king Alfonso XIII and the existing regime. The military discontent, the fear of anarchist terrorism or a revolution, and the rise of labor movements ultimately led to a military coup and establishment of military-monarchist dictatorship of General Miguel Primo de Rivera 1923-1930.

Keywords: *Spain, anarcho-syndicalism, labour movement, terrorism, crisis of constitutional-monarchist regime.*